

Utredning rörande hur Huddinge kan utvecklas som en äldrevänlig kommun

Handläggare
Björn Rosborg
08-535 302 09
Bjorn.Rosborg@huddinge.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
1. Inledning	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Uppdrag och syfte	6
1.3 Metod	6
1.4 Disposition	6
2. Gruppen äldre i siffror.....	7
2.1 Den demografiska situationen i landet och Huddinge	7
2.2 Socioekonomiska faktorer.....	8
2.3 Slutsatser	9
3. Vad kännetecknar en äldrevänlig kommun?.....	10
3.1 Strukturerat arbete krävs	10
3.2 Exempel på fokusområden.....	10
3.2.1 Bostäder	11
3.3.1 Social delaktighet, inkludering och respekt.....	11
3.4.1 Ta tillvara äldres resurser	12
3.5.1 Samhällsstöd och service	12
3.6.1 Utomhusmiljöer och byggnader.....	12
3.7.1 Transport och mobilitet.....	13
4. Anlägg ett äldreperspektiv i verksamheten.....	14
4.1 Alternativ 1: WHO:s nätverk för äldrevänliga städer	14
4.1.1 Varför medlemskap?	14
4.1.2 WHO:s modell – översikt	15
4.1.3 Resurser och placering	15
4.1.4 Mätning av nuläge.....	15
4.1.5 Styrning.....	16
4.2 Alternativ 2: Utveckla äldreperspektivet inom ordinarie styrning.....	16
4.2.1 Modellen	17
4.2.2 Kommunfullmäktiges mål	17
4.2.3 Nämndernas planering	18
4.2.4 Mätning av nuläge.....	18
4.3 Alternativ 3: Strategi för hälsosamt åldrande	18
4.3.1 Strategins modell med sex utvecklingsområden.....	19
4.3.2 Genomförande och uppföljning av strategin.....	20

4.3.3 Begränsat perspektiv	20
4.4 Oavsett val av alternativ.....	21
Bilaga: Vad tycker de äldre om kommunen?.....	22
Källor	23

Sammanfattning

Att utreda hur Huddinge kan utvecklas som en äldrevänlig kommun är ett uppdrag kommunstyrelsen fick i Mål och budget för år 2022 med målet att genomföras 2022/2023.

I Huddinge beräknas åldersgruppen 65–79 år öka med 15 procent fram till 2030 och gruppen 80 år och äldre med 53 procent. Gruppen äldre är socioekonomiskt heterogen. Mot bakgrund av en heterogen grupp i ökande som spänner över flera generationer är det en utmaning att göra kommunen äldrevänlig då behov, krav och förväntningar är så skiljaktiga mellan de som utgör gruppen.

Utredningens slutsats är att utvecklingen av en äldrevänlig kommunen kräver att äldreperspektivet i den kommunala verksamheten stärks och att det ska ligga till grund för ett långsiktigt, systematiskt och strukturerat arbete inom många områden. Detta kan göras på ett flertal olika sätt varav tre redovisas nedan:

1. **WHO:s nätverk för äldrevänliga städer.** De övergripande målen är att inspirera till förändring, koppla samman städer över hela världen för att underlätta utbyte av information, kunskap och erfarenhet och stödja dem att hitta lämpliga innovativa och evidensbaserade lösningar. De kommuner som i Sverige gått med i nätverket har alla (6 st.) sett ett behov av att stärka äldreperspektivet i samhällsutvecklingen genom att använda WHO:s guide för äldrevänliga städer då den erbjuder ett strukturerat ramverk samt att nätverket ger möjligheten att utbyta erfarenheter och lära av varandra.
2. **Utveckla äldreperspektivet inom ordinarie styrning.** För att bättre kunna stärka äldreperspektivet i den kommunala verksamheten och utvecklas som äldrevänlig kommun kan ett alternativ vara att arbeta med det direkt i den ordinarie styrningen. Vinsterna jämfört med de andra alternativen är att kommunen inte ökar antalet styrsignaler genom ett nytt styrdokument utan inkluderar perspektivet i Mål och budget och nämndernas verksamhetsplaner. Fördelen är också att åtgärder och insatser som följer av äldreperspektivet, dels blir resurssatta, dels följs upp under året i planerings- och uppföljningshjulet.
3. **Strategi för hälsosamt åldrande.** Ett tredje alternativ för att bli äldrevänlig är att koncentrera sig till det hälsosamma åldrandet på samma sätt om exempelvis Nacka kommun har gjort. För de flesta människor innebär åldrandet en gradvis försämring av fysiska funktioner och sociala relationer. Även minnet och förmågan till inlärning påverkas. Med detta synsätt ligger fokus på processen att bli äldre och har därmed ett mer begränsat perspektiv. Nacka har tagit fram en strategi för hälsosamt åldrande och i den pekar *aldrenämnden* ut utvecklingsområden som ska ge kommunens seniorer förutsättningar att vidmakthålla en god hälsa och bidra till samhället så länge som möjligt.

Huddinge kommun, som har samverkansavtal med Södertörns högskola och Karolinska Institutet, borde undersöka intresset hos akademierna för samarbeten och forskning kring arbetet med att utveckla kommunen som äldrevänlig. Eventuellt samarbete bör inte vara avhängigt val av alternativ.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Andelen äldre personer ökar. Efter andra världskriget föddes många barn i Sverige och den mångtaliga så kallade 40-talistgenerationen är nu i 70–80 årsåldern. Antalet Huddingebor över 80 år beräknas exempelvis öka med 53 procent till år 2030. Att andelen äldre blir väsentligt större än idag ökar betydelsen av att sätta fokus på arbetet med att göra Huddinge till en kommun där man både vill och vågar att bli äldre.

Målsättningen måste vara att varje person under *hela* livet kan vara en del av samhället utifrån sina egna förutsättningar och bidra med sina resurser och sin kompetens. Som en konsekvens bör Huddinge undersöka hur kommunen kan göras mer äldrevänlig.

1.2 Uppdrag och syfte

Att utreda hur Huddinge kan utvecklas som en äldrevänlig kommun är ett uppdrag kommunstyrelsen fick i Mål och budget för år 2022 med målet att genomföras 2022/23.

Utredningen ska

- kartlägga och redovisa vad som kännetecknar en äldrevänlig kommun,
- presentera vilka eventuella åtgärder och insatser som kan komma att behövas för att Huddinge ska bli en sådan,
- samt redogöra för vilka konsekvenser det kan få för den kommunala verksamheten.

1.3 Metod

Såväl kvalitativ som kvantitativ metod har använts i insamlingen av data. Dokumentstudier av olika rapporter, skriftliga redogörelser, informationsmaterial och statistik har genomförts liksom intervjuer med andra kommuner och intresseföreningar.

Som en del av utredandet har tjänstemän på socialförvaltningen, kultur- och fritidsförvaltningen och samhällsbyggnadsavdelningen på kommunstyrelsens förvaltning intervjuats och givits möjligheter att komma med synpunkter. Genom en referensgrupp har också pensionärsorganisationerna givit synpunkter och bidragit med sina kunskaper och erfarenheter.

1.4 Disposition

Rapporten inleds med statistik avseende gruppen äldre. Av den framgår hur stor gruppen är och vad som utmärker den socioekonomiskt. Därefter, genom att utgå från ett antal tematiska områden, presenteras vad som kännetecknar en äldrevänlig kommun samt vilka exempel på förbättrings- och utvecklingsåtgärder det finns för dem. Avslutningsvis redovisas konsekvenserna för kommunen, vilket är att arbeta aktivt och systematiskt över tid med en struktur som borgar för ett långsiktigt förhållningssätt till de frågor och krav som rör den föränderliga, breda och mångfacetterade målgruppen äldre.

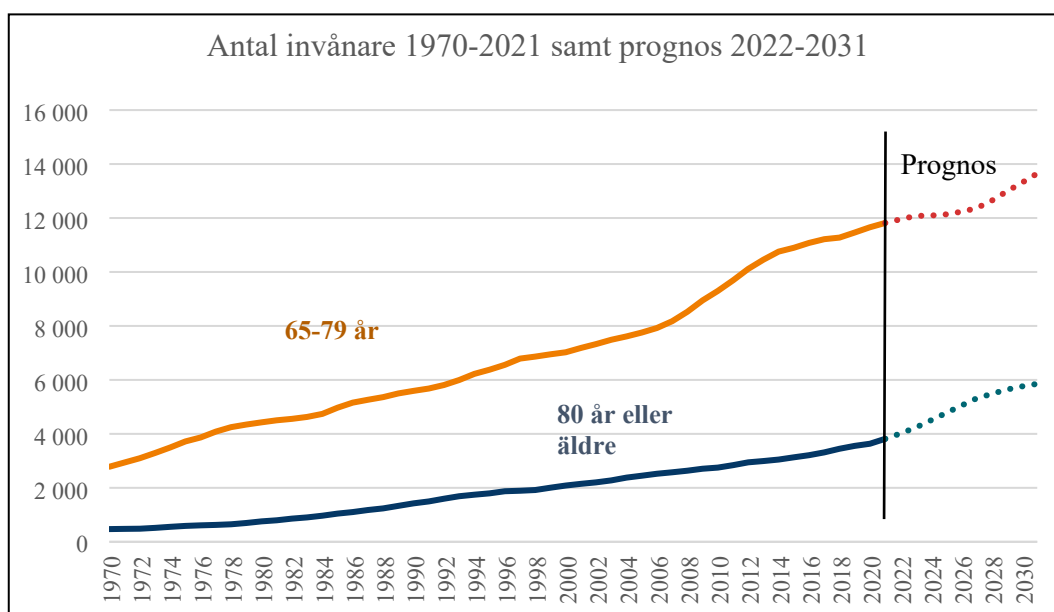
2. Gruppen äldre i siffror

2.1 Den demografiska situationen i landet och Huddinge

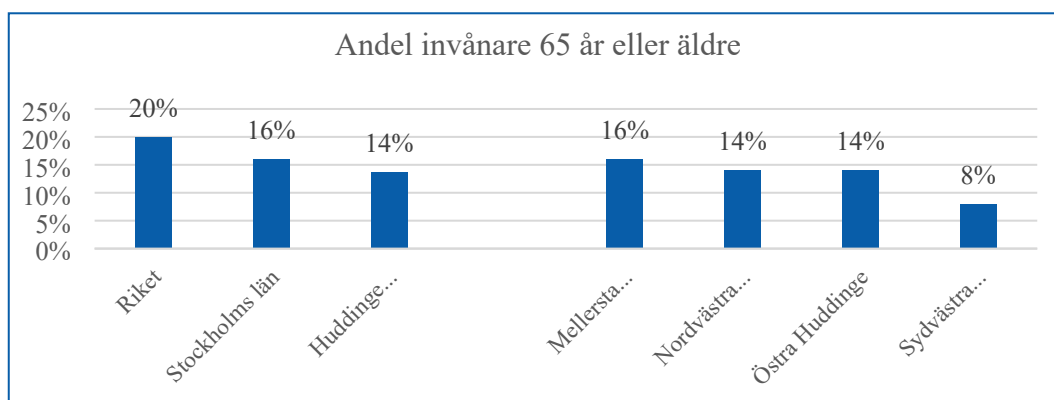
Antalet personer i åldrarna 65–79 år har ökat sedan 1970 och från 2008 syns en något kraftigare ökning jämfört med början av 2000-talet. Det är de små kullarna födda på 1930-talet som successivt har ersatts av de stora kullarna födda på 1940-talet.

Det är inte bara kullarnas storlek som ger upphov till det ökande antalet över 65 år, även den minskande dödligheten har betydelse. Åldersgruppen 65–79 år beräknas fortsätta öka från nuvarande 11 800 till drygt 13 600 i slutet av prognosperioden, vilket motsvarar en ökning på 15 procent

År 2020 fyllde de första fyrtingalisterna 80 år. År 1970 var det färre än 500 i åldersgruppen, 2021 var de drygt 3 800. Åldersgruppen beräknas fortsätta öka och vara 5 800 i slutet av prognosperioden. Det motsvarar en ökning på 53 procent i åldrarna 80 år eller äldre.

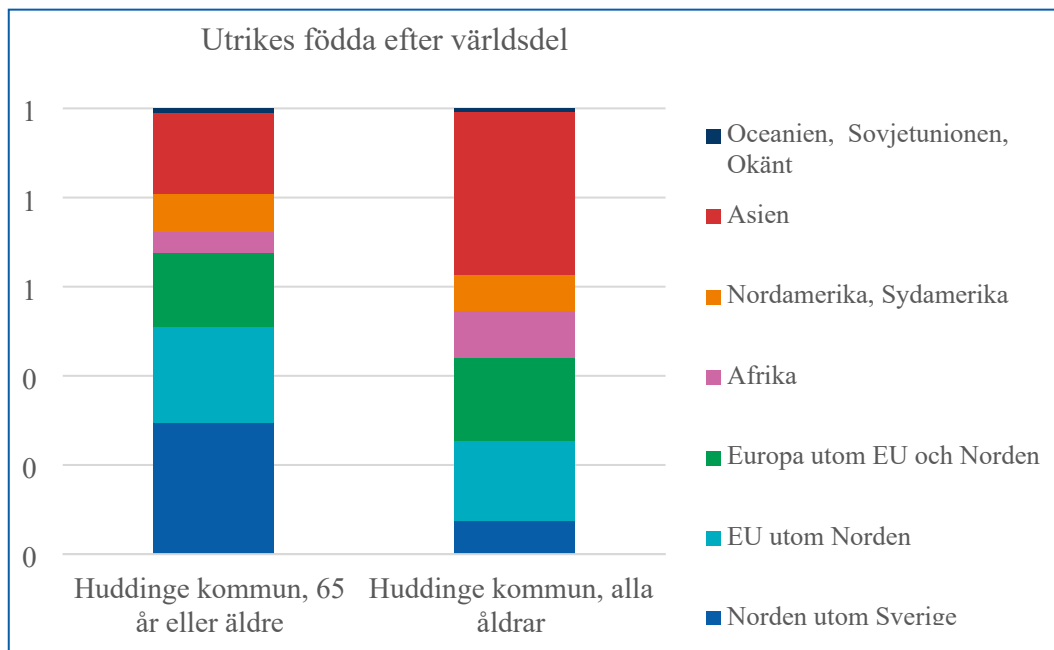

Andelen äldre i Huddinge är liten jämförd med riket och Stockholms län. Det är stora skillnader mellan andelen äldre i kommunens olika delar.

31 procent av invånarna i Huddinge är födda i ett annat land. Bland invånare i Huddinge som är 65 år eller äldre är andelen utrikes födda 30 procent.

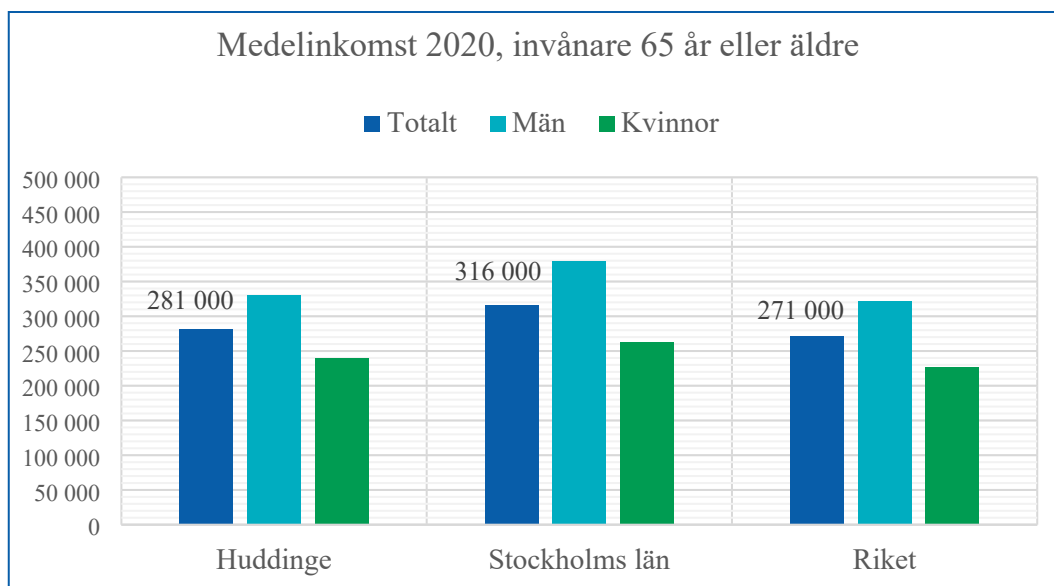
Bland invånare 65 år eller äldre som är utrikes födda är nästan 30 procent födda i Norden. Tillsammans med de från EU och från Europa utom EU och Norden utgör de nästan 2/3-delar. För gruppen ”Alla åldrar” är motsvarande andel dryga 40 procent.

2.2 Socioekonomiska faktorer

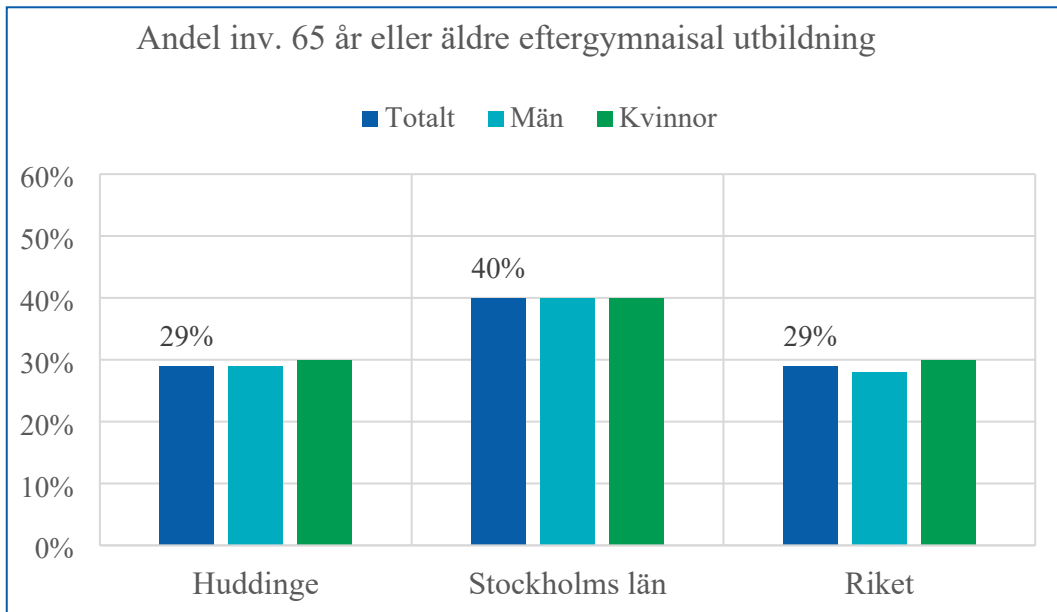
Jämfört med medelinkomsten för gruppen 20–64 år uppgår den för de som är 65 eller äldre i Huddinge till 76 procent, i Stockholms län till 77 procent och för riket till 76 procent.

Medelinkomsten för äldre skiljer sig emellertid mycket åt mellan områdena i Huddinge. I Vårby uppgår den till 201 000 kr och i Snättringe till 341 000 kr.

Rörande andelen 65 år eller äldre med eftergymnasial utbildning finns en påtaglig negativ skillnad i utbildningsnivå mellan Huddinge och länet. Skillnaden jämfört med gruppen samtliga Huddingebor är att andelen där med eftergymnasial utbildning är mycket högre, framför allt bland kvinnorna.

Även för denna socioekonomiska faktor är differensen stor mellan områdena. I Vårby har 20 procent eftergymnasial utbildning, i Snättringe nästan dubbelt så många, 38 procent.

Avseende de äldres boendeformer skiljer den sig åt beroende på var i Huddinge man bor. I exempelvis sydvästra Huddinge bor så många som 53 procent i hyresrätt, medan det i mellersta Huddinge endast är 14 procent. Omvända siffror gäller för bostäder med äganderätt där 56 procent äger sitt boende i mellersta Huddinge men endast 18 procent i sydvästra Huddinge.

2.3 Slutsatser

I rapporten "Vem är den äldre"¹ beskrivs de äldre som en heterogen grupp med skillnader i inkomst, livsstil, medellivslängd, hälsa, deltagande i samhällsliv och boendeförhållande.

Av de fakta som presenteras ovan rörande Huddinges äldre finns inget som jävar uppfattningen att gruppen äldre är heterogen även här. Gruppen 65 år och äldre växer och omfattar dessutom flera generationer med olika intressen – från Skillingtryck till Beatles som en intervjuad uttryckte det.

Mot bakgrund av en heterogen grupp i ökande som spänner över flera generationer kommer det att bli en utmaning att göra kommunen äldrevänlig då gruppens behov och förväntningar är så skiljaktiga.

¹ Vem är den äldre av Marianne Abrahamsson, m.fl. Rapporten togs fram som underlag till utredningen Nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen.

3. Vad kännetecknar en äldrevänlig kommun?

3.1 Strukturerat arbete krävs

Av gjorda intervjuer och dokumentstudier framgår att framgångsfaktorn för göra kommunen äldrevänlig är att stärka äldreperspektivet i den kommunala verksamheten genom att låta det vara utgångspunkten för ett långsiktigt, systematiskt och strukturerat arbete omfattande många områden.

Världshälsoorganisationen (WHO) beslutade 2007 att bilda ett internationellt nätverk kring äldrevänliga städer. Enligt WHO är en äldrevänlig stad en stad som bidrar till både aktivt och hälsosamt åldrande och därmed till ett självständigt liv högt upp i åldern.

WHO har tagit fram ett utvecklingsprogram som bygger på en struktur som består av åtta fokusområden som har betydelse för tillgänglighet och inflytande för äldre människor. Flera av de kommuner som anslutit sig till nätverket, däribland Stockholm stad och Uppsala kommun, har dock anpassat strukturen till svenska förhållanden och sammanfogat vissa fokusområden.

3.2 Exempel på fokusområden

Under detta avsnitt kommer utredningen att använda sig av Stockholm stads struktur som det presenteras i deras program där arbetet för att bli äldrevänlig har delats in i sex tematiska områden (utan inbördes rangordning)². Indelningen som redovisas under rubriken är tänkt att utgöra *exempel* på hur kommunen kan arbeta strukturerat med fokusområden, inte binda upp kommunen för en specifik modell med utpekade områden i det fortsatta arbetet.

1. Bostäder
2. Social delaktighet, inkludering och respekt
3. Ta tillvara äldres resurser
4. Samhällsstöd och service
5. Utomhusmiljöer och byggnader
6. Transport och mobilitet

För varje fokusområde som redovisas nedan presenteras under en underrubrik exempel på åtgärder och insatser som kan komma att behövas under just det området för att Huddinge ska bli en äldrevänlig kommun.³

² WHO: s guide för utvecklingen av äldrevänliga städer är uppdelad i åtta tematiska områden: Housing, Social participation, Respect and social inclusion, Civic participation and employment, Communication and information, Community support and health services, Outdoor spaces and buildings, Transportation. I arbetet med att översätta WHO:s teman till svenska förhållanden kan några av WHO:s teman sammanfogas, vilket flera kommuner också gjort. Stockholms indelning i tematiska områden framstår som genomtänkt då den underlättade betydligt när punkterna på åtgärder och insatser som redogörs för under följande fotnot skulle kategoriseras.

³ PRO och SPF har gemensamt kommit med exempel på åtgärder och insatser som de anser gör kommunen mer äldrevänlig. Exempel har också hämtats från Gävles, Uppsalas och Stockholms

3.2.1 Bostäder

Hur den äldres boende är utformat påverkar både trygghet och välmående. För att den äldre ska kunna leva ett självständigt liv i egna bostäder måste det finnas ett varierat utbud av bostäder som är trygga, tillgängliga och anpassade. Man bör dock betänka att många äldre har begränsade ekonomiska möjligheter, vilket ger färre valmöjligheter.

3.2.1.1 Exempel på åtgärder och insatser

Ett vanligt problem för äldre i deras boende är att det saknas hiss eller trappsteg vid entrén. Det är därför angeläget att arbeta med förbättringar och utveckling av bostäders och boendemiljöernas standard och tillgänglighet. Anpassning i bostaden och tillgång till teknikstöd kan vara av avgörande betydelse för möjligheterna att bo kvar.

Detta skulle underlättas om det utses en tillgänglighetsansvarig vid ny- och ombyggnad av bostäder, men även vid om- och nyproduktion av bostadsområden.

Att upprätta en byteskö för personer som av hälsoskäl inte kan bo kvar i befintlig bostad på grund av att det t.ex. saknas hiss skulle kunna vara en fråga kommunen initierar hos sitt bostadsföretag.

3.3.1 Social delaktighet, inkludering och respekt

Möjligheten att kunna vara delaktig i olika sociala sammanhang tillsammans med andra människor påverkar människors hälsa och välbefinnande. Äldre människor behöver som alla grupper i kommunen ha en meningsfull tillvaro både inom familjen och vänskretsen men även i samhället i stort.

3.3.1.1 Exempel på åtgärder och insatser

Kommunen kan underlätta för äldre personer att vara fysiskt, socialt och kulturellt aktiva och att kunna ta del i samhällslivet genom att informera om utbud av aktiviteter och sociala evenemang. Informationen behöver vara tillgängliga för alla oavsett språk, funktionsnedsättningar med mera.

Då civilsamhället är viktigt för den sociala delaktigheten bör pensionärsföreningarna erbjudas ändamålsenliga och lättillgängliga lokaler.

Hindren för den äldre att kunna delta kan också vara ekonomiska då alla inte har råd att delta i vissa aktiviteter. Det finns också sociala hinder som exempelvis omgivningens förutfattade och negativa attityder mot äldre, ålderism, eller ofrivillig isolering eller okunskap om vilka aktiviteter och påverkansmöjligheter som existerar.

Kommunen kan tillsammans med pensionärsorganisationerna genomföra aktiviteter för äldre både under vinter- och sommarhalvåret. Det skulle kunna var ”sommarkollo” för äldre eller föreläsningsserier för seniorer i olika ämnen.

3.4.1 Ta tillvara äldres resurser

Dagens äldre har generellt bättre kognitiv och fysisk förmåga än tidigare generationer och är därmed bättre rustade att arbeta längre upp i åldrarna. Äldres deltagande på arbetsmarknaden har också ökat och allt fler fortsätter att arbeta efter 65. Äldre som inte går i pension utan fortsätter att arbeta genererar skatteintäkter för samhället och bidrar med erfarenheter och kompetens på arbetsplatsen. Många äldre fyller dessutom en viktig roll inom föreningslivet.

3.4.1.1 Exempel på åtgärder och insatser

I en äldrevänlig kommun ska det finnas möjligheter att oavsett ålder fortsätta vara en resurs i samhället. En äldrevänlig kommun behöver ge förutsättningar och uppmuntra personer att delta i samhället.

Samtidigt är arbetsmarknaden dåligt utrustad för att tillvara de äldres arbetskraft. Den fysiska miljön, tillgänglighet och utformning av lokaler skulle kunna förbättra det. Det finns också hinder i lagstiftningen då den inte tillåter personer att själva bestämma om de vill arbeta eller inte efter en fastställd ålder. Arbetsgivarens ålderism, diskriminering, inom arbetslivet är även ett hinder.

3.5.1 Samhällsstöd och service

WHO:s definition av vad som kännetecknar en äldrevänlig stad inom området är att livsmiljön präglas av tydlig information om varierat utbud av lättillgänglig hälso- och sjukvård, social- och omsorgstjänster samt övrigt stöd som tillgodoser specifika behov.

3.5.1.1 Exempel på åtgärder och insatser

Skattefinansierad samhällsservice är exempelvis socialtjänst, sjukvård och äldreomsorg som bör utformas utifrån de äldres behov, vilket betyder att gruppen behöver ha ett reellt inflytande i att skapa dessa tjänster.

Pensionärsorganisationer i Huddinge tycker att det ska finnas en tjänst som digital fixare samt att tjänsten äldreombudsman återinförs liksom dietist. Hörsel och syn är regionens ansvar men kommunen kan driva frågan om att de inrättar en hörsel- och synkonsulent.

Det finns också ett antal kvalitativa aspekter på vården som lyfts fram. Anställ endast rätt utbildad personal som behärskar det svenska språket.

Redan i dagsläget har vissa vårdcentraler i Huddinge äldremottagningar men kommunen bör tillsammans med regionen aktivt arbeta för att samtliga vårdcentralerna i kommunen etablerar särskilda äldremottagningar med medicinsk kompetens avseende äldres sjukdomar.

Kommunen bör utse en ansvarig till att stötta och utveckla projektet ”Inte ensam” tillsammans med pensionärsföreningarna.

3.6.1 Utomhusmiljöer och byggnader

Äldre vistas mer i sina bostäder och närmiljön än vad den övriga befolkningen gör och därför är det viktigt att dessa miljöer är trygga, välfungerande och anpassade efter äldres behov och önskemål.

3.6.1.1 Exempel på åtgärder och insatser

I undersökningar som Stockholms stad har gjort framgår att många äldre uppskattar lummighet, grönska, lugn och att känna sig trygg – både hemma och i utomhusmiljön. Men också förhållanden som en trevlig, ren utemiljö och att ha tillgång till lämpligt placerade viloplatser är värdefulla. God belysning, ledstänger vid trappor och backar i området kan också skapa trygghet.

Underhåll och förbättra den fysiska utemiljön i kommunen avseende till exempel framkomlighet och belysning på kommunens gator och i parker och toaletter vid kommunens aktivitets- och rekreationsområden.

3.7.1 Transport och mobilitet

Om de äldre har möjlighet att använda sig av samhällets infrastruktur påverkas deras livssituation och livskvalitet positivt. Även aspekter som självständighet är viktigt. Om den äldre kan vara fysiskt aktiv, fatta egna beslut och kan delta i olika aktiviteter inverkar det gynnsamt på hälsan.

3.7.1.1 Exempel på åtgärder och insatser

Äldre är en heterogen grupp, vilket behöver beaktas vid planeringen för transport och utformandet av gatumiljöer samt information om olika mobilitetslösningar. För att en kommun ska upplevas som äldrevänlig behöver gruppen ha möjlighet att ta sig till olika platser, ha råd att resa samt kunna ta del av information avseende olika transporter. Informationen behöver dessutom finnas tillgänglig på olika språk och tillhandahållas såväl muntligt som skriftligt och digitalt.

En arbetsgrupp rörande ”Parkeringsfrågan” bör tillsättas och vidare behöver kommunen tydliggöra markeringar av gång- och cykelbanor.

Kommunen bör underhålla, snöröja och halkbekämpa gång- och cykelbanor så att även äldre och handikappade kan ta sig fram vintertid utan risk.

4. Anlägg ett äldreperspektiv i verksamheten

De exempel på insatser och åtgärder som föreslås i tidigare kapitel kan komma att kräva ökade resurser, men kan också i många fall uppfyllas genom ändrade attityder och/eller arbetssätt. Mycket av det som föreslås utgår dock från *nuläget* i kommunen och kan på sikt, som en följd av utvecklingen i kommunen och omvärlden, bli irrelevant och behöva ersättas av andra åtgärder och insatser.

Om kommunen vill arbeta aktivt och systematiskt över tid med att bli äldrevänlig krävs en struktur som borgar för ett långsiktigt förhållningssätt till de frågor och krav som rör den föränderliga, breda och mångfacetterade målgruppen äldre.

Det innebär att äldreperspektivet i den kommunala verksamhetens måste stärkas och det kan göras på ett antal olika sätt. Målet för samtliga alternativ nedan ska vara att göra Huddinge till en tillgänglig och inkluderande kommun för alla invånare. Såväl fysiska som sociala faktorer i verksamheten och omgivningen måste beaktas. Att skapa en äldrevänlig kommun ligger i linje med Huddinges övergripande mål ”En trygg kommun där människor trivs och växer”.

4.1 Alternativ 1: WHO:s nätverk för äldrevänliga städer

Världshälsoorganisationens nätverk grundades 2010 och är ett svar på utmaningen att vi både globalt och lokalt blir allt äldre. Nätverket fokuserar på åtgärder på lokal nivå som främjar äldres fulla deltagande och inkludering i samhällslivet och främjar ett hälsosamt och aktivt åldrande. I dagsläget finns det 1 445 medlemmar från 51 länder. I Sverige finns sex medlemmar, bland annat Stockholm, Göteborg, Uppsala och Gävle, men många kommuner är på gång att ansöka om medlemskap som Botkyrka och Malmö. I Norden finns det sammantaget 16 medlemmar.

De övergripande målen är att:

- Inspirera till förändring, vad kan göras och hur kan det göras.
- Koppla samman städer och samhällen över hela världen för att underlätta utbyte av information, kunskap och erfarenhet.
- Stödja städer och samhällen att hitta lämpliga innovativa och evidensbaserade lösningar.

4.1.1 Varför medlemskap?

Flera av de intervjuade har framhållit att ett skäl till att gå med i WHO:s nätverk är att förbinda sig gentemot en extern part att bedriva utvecklingsarbete i syfte att göra kommunen mer äldrevänlig.

De kommuner som i Sverige gått med i nätverket har alla sett ett behov att stärka äldreperspektivet i samhällsutvecklingen genom att använda WHO:s guide för äldrevänliga städer då den erbjuder ett strukturerat ramverk samt att nätverket ger möjligheten att utbyta erfarenheter och lära av varandra.⁴

⁴ Om man vill fördjupa sig i WHO:s nätverk kan man göra det med hjälp av följande länk: <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/age-friendly-cities-framework/>

4.1.2 WHO:s modell – översikt

1. Planering
 - a. Utveckla forum och ansatser som säkerställer att äldre invånare involveras i utvecklingsarbetet.
 - b. Genomföra en bedömning av kommunens äldrevänlighet – nollbasmätning.
 - c. Ta fram en handlingsplan som utgår från nollbasmätningen.
 - d. Ta fram indikatorer som visar vilka framsteg kommunen gör i arbetet med programmet.
2. Implementering.
 - a. När programmet är framtaget ska detta sändas in och godkännas av WHO. Därefter ska programmet verkställas under en fastställd period.
3. Uppföljning av indikatorer.
 - a. När den första implementeringsperioden är slutförd ska kommunen ta fram en lägesrapport till WHO där framsteg i förhållande till indikatorerna beskrivs.
4. Kontinuerlig förbättring.
 - a. Förutsatt att utvärderingen av programmet visar på framsteg går kommunen in i en ny fas med kontinuerliga förbättringar.

4.1.3 Resurser och placering

Av de fakta som hämtats in från andra kommuner framgår att det åtminstone finns *en* dedikerad resurs/tjänst som ansvarar för arbetet inom kommunen. Denne kan kallas strateg, samordnare eller liknande och har som uppgift att driva och samordna arbetet inom kommunen, men också med civilsamhället. Ibland är resursen placerad på en äldreomsorgsförvaltning men alla vill, och några gör det också, sitta centralt i kommunen för att understryka att arbetet med en äldrevänlig kommun är ett förvaltningsövergripande arbete.

4.1.4 Mätning av nuläge

De framgår också i kontakten med andra kommuner att den så kallade nollbasmätningen, dvs. att genom enkäter, intervjuer, workshops, referensgrupper och liknade genomföra en bedömning av kommunens äldrevänlighet, har gjorts på olika sätt och med varierande framgång. För exempelvis Göteborg, som var den första kommunen i Sverige att gå med i nätverket (2015), tog det flera år att göra mätningen och den första handlingsplanen sjuöskades först 2021.

Både Uppsala kommun och Gävle kommun har också trots gedigna och omfattande medborgardialoger genom workshops, enkäter etc. noterat problem när representativitet för deltagare med olika socioekonomisk status och olika utländska bakgrunder ska säkras. ”De medborgare som säger sin mening tillhör

generellt sett ofta ett socioekonomiskt etablerat segment av befolkningen med trygghet och intresse av att tala och göra sin mening hörd”.⁵

4.1.5 Styrning

Statusen på den handlingsplan som tagits fram efter nollbasmätningen är också oklar framgår av flera intervjuer. Vad förpliktigar den till och vad är relationen till andra styrdokument och inte minst till den ordinarie styrningen i form av budget och verksamhetsplaner?

I Göteborg säger samordnaren att en koppling till den ordinarie styrprocessen saknas i dagsläget.

4.1.5.1 Uppsala

Kommunen har genomfört en nollbasmätning och tagit fram en handlingsplan rörande kommunens äldrevänlighet. Handlingsplan för äldrevänlig kommun är ett kommunkoncernövergripande styrdokument. Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att handlingsplanen genomförs i den egna organisationen. Den ska fungera som underlag till Mål och budget samt för nämndernas verksamhetsplaner och bolagsstyrelsernas affärsplaner.

Äldrenämnden ansvarar för handlingsplanen. Ansvaret innefattar övergripande stöd och samordning samt spridning av handlingsplan i samverkan med relevanta aktörer i och utanför kommunkoncernen.

Handlingsplanen har konkretiserats i åtgärder och där anges också vilka nämnder och bolagsstyrelser som särskilt ansvarar för att arbeta med åtgärderna. Alla nämnder och bolagsstyrelser ska årligen redovisa resultatet av sitt arbete med att uppfylla de uppställda målen. Äldrenämnden är ansvarig för uppföljning och utvärdering av handlingsplanen.

4.1.5.2 Gävle

Kommunen har genomfört en nollbasmätning rörande kommunens äldrevänlighet och tagit fram en treårig handlingsplan. Handlingsplanen följs upp med hjälp av framtagna indikatorer. För att uppnå målsättningen med handlingsplanen behöver nämnder och styrelser aktivt söka samverkan med varandra, internt och externt samt involvera äldre personer.

Handlingsplanen och arbetet med äldrevänlig kommun ska följas upp årligen. Ansvaret för uppföljning ligger hos enheten för Social hållbarhet och det Sociala hållbarhetsutskottet centralt i kommunen.

Alla berörda nämnder och bolagsstyrelser ska årligen redovisa resultatet av sitt arbete med att uppfylla de uppställda målen. Handlingsplanen revideras vid behov.

4.2 Alternativ 2: Utveckla äldreperspektivet inom ordinarie styrning

För att bättre kunna stärka äldreperspektivet i den kommunala verksamheten och utvecklas som äldrevänlig kommun kan ett alternativ vara att arbeta med det direkt i den ordinarie styrningen.

⁵ Uppsala kommun: Program för äldrevänlig kommun.

Vinsterna jämfört med de andra alternativen är att kommunen inte ökar antalet styr signaler genom ett nytt styrdokument utan inkluderar perspektivet i Mål och budget och nämndernas verksamhetsplaner. Fördelen är också att åtgärder och insatser som följer av äldre perspektivet, dels blir resurssatta, dels följs upp under året i planerings- och uppföljningshjulet.

4.2.1 Modellen

Målstrukturen för Huddinge tar sikte på långsiktig hållbarhet och målen sorteras in i de tre hållbarhetsperspektiven: social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet.

4.2.2 Kommunfullmäktiges mål

Kommunfullmäktiges tio mål är övergripande och brett formulerade. För att öka konkretiseringen kompletteras varje kommunfullmäktigemål med en text som tydligare beskriver vad som ska uppnås. För att underlätta uppföljning och analys kompletteras varje mål med ett begränsat antal indikatorer.

Om äldre perspektivet ska lyftas fram i den ordinarie styrningen kan en kompletterade text tas fram rörande målet hur Huddinge ska utvecklas som äldrevänlig kommun som redovisas under det övergripande målet ”Huddinge är trivsamt och tryggt för alla medborgare” och en indikator på övergripande nivå tillföras som årligen speglar kommunens äldrevänlighet.

4.2.3 Nämndernas planering

Strukturen ligger som ett paraply över nämnderna och ska speglas i respektive nämnds planering. Då kommunfullmäktiges mål är övergripande och brett formulerade krävs att de operationaliseras och avgränsas utifrån det grunduppdrag och det regelverk som gäller för respektive nämnd. För att styrningen ska bli effektiv ges varje nämnd möjlighet att förhålla sig till ett begränsat antal kommunfullmäktigemål.

Att kommunfullmäktiges mål är brett formulerade skapar förutsättningar för att samtliga nämnder ska kunna sträva mot samma gemensamma mål men med utgångspunkt i det egna grunduppdraget. Samtliga nämnder fastställer egna mål och indikatorer som är kopplade till det övergripande målet.

4.2.4 Mätning av nuläge

Även i det fall Huddinge väljer att utveckla äldreperspektivet inom nuvarande styrning bör utgångspunkten för arbetet vara att nuläget för de äldre ska fastställas. Det bör göras tillsammans med de äldre, deras intresseorganisationer och Huddinges pensionärsråd, men i sammanhanget borde även kommunens årliga medborgarundersökning som Huddinge kommun köper av SCB kunna användas (se exempel i bilaga) i stället för att upphandla en separat undersökning riktad enbart till gruppen 65 och äldre.

SCB Medborgarundersökningen är till största delen standardiserad och riktar sig till alla kommuner och i 2022 års undersökning deltog 137 stycken⁶, vilket möjliggör jämförelser mellan kommunerna.

Enkäten består av 128 frågor och är uppdelad i 14 områdena som täcker de flesta aspekterna av livet. Det kan vara; boende och boendemiljö, samhällsservice, resor och kommunikationer, kulturliv och mötesplatser, motion och friluftsliv, underhåll av den offentliga miljön, trygghet i samhället, information och inflytande i kommunen etc.

Det går att utläsa vad gruppen 65 och äldre svarat i medborgarundersökningen samt jämföra det över tid eller med andra kommuner.

Någon av måtten i medborgarundersökningen skulle också kunna användas som övergripande indikator när äldrevänligheten ska mätas.

4.3 Alternativ 3: Strategi för hälsosamt åldrande

Ett tredje alternativ för att bli äldrevänlig är att koncentrera sig till det hälsosamma åldrandet på samma sätt som exempelvis Nacka kommun har gjort.

För de flesta människor innebär åldrandet en gradvis försämring av fysiska funktioner och sociala relationer. Även minnet och förmågan till inlärning påverkas. Med detta synsätt ligger fokus på processen att bli äldre.

Nacka har tagit fram en strategi för hälsosamt åldrande och i den pekar äldrenämnden ut utvecklingsområden som ska ge Nackas seniorer förutsättningar att vidmakthålla en god hälsa och bidra till samhället så länge som möjligt.

⁶ Antalet kommuner som använder SCB:s enkäten är med stor sannolikhet betydligt fler då inte alla genomför undersökningen varje år.

Strategin bygger på Världshälsoorganisationens (WHO) globala strategi och handlingsplan för åldrande och hälsa men ska inte blandas ihop med WHO:s nätverk för äldrevänliga kommuner. Med strategin pekar WHO ut riktningen för hur världen kan möta utmaningarna med att vi blir allt fler äldre som lever längre.

Enligt WHO kan kommuner bli mer äldrevänliga på två övergripande sätt:

1. Genom att möjliggöra för seniorer att ta del av hälsofrämjande aktiviteter som kan utveckla eller bibehålla funktionsförmågor.
2. Genom att ge stöd och anpassa den fysiska och sociala omgivningen så att seniorer med funktionsnedsättning kan fortsätta med de aktiviteter de värdesätter och därmed fortsatt bidra till samhället.

4.3.1 Strategins modell med sex utvecklingsområden

Arbetet med att göra Nacka till en mer äldrevänlig kommun, där grundförutsättningen för framgång är att seniorer deltar i utvecklingsarbetet, bedrivs inom sex utvecklingsområden som anses särskilt viktiga och som presenteras översiktligt och i korthet nedan.

1. *Möjliggör för seniorer att bo kvar hemma*

- erbjuda hemtjänst och ledsagning av god kvalitet med en mångfald av inriktningar mot olika behov
- utveckla en mer sammanhållen vård och omsorg om äldre med behov av insatser från både hälso- och sjukvården och äldreomsorgen

2. *Tillgodose seniorers behov av vård och omsorg i särskilt boende*

- erbjuda särskilda boenden av god kvalitet i alla kommundelar
- möjliggöra för kunder att vara delaktiga i samhället genom kultur och fritidsaktiviteter i och utanför boendet

3. *Tillgodose seniorers information- och kommunikationsbehov*

- tillhandahålla lättillgänglig information om kommunens service- och omsorgsinsatser
- tillhandahålla lättillgänglig information om utbudet av hälsofrämjande aktiviteter i kommunen

4. *Främja seniorers sociala delaktighet genom att*

- finansiera dagverksamheter, mötesplatser och träffpunkter där seniorer kan mötas och arrangera aktiviteter.
- stötta föreningar som möjliggör för seniorer att bidra med sin kompetens, förmåga och att bli en del av ett sammanhang

5. *Motverka social utsatthet och ålderism genom att*

- rikta utvecklingsinsatser mot särskilt utsatta områden och grupper som löper hög risk för ohälsa och exkludering
- förebygga och motverka missbruk av alkohol och andra beroendeframkallande medel samt motverka och ge stöd till personer som drabbats våld i nära relationer

6. Öka seniorers möjlighet att välja bostäder anpassade efter deras behov

- främja ett stort utbud av seniorbostäder i samtliga kommundelar där seniorer kan bo i gemenskap med andra
- främja en mångfald av seniorbostäder med olika upplåtelseformer

4.3.2 Genomförande och uppföljning av strategin

Nacka använder strategin som en del i den ordinarie styrningen. Äldrenämnden har fyra fokusområden och kopplingen till strategin finns i fokusområdet under det övergripande målet ”Attraktiva livsmiljöer i hela Nacka”. I kommunen finns inga verksamhetsplaner, i stället har Nacka styrdokumentet ”Mål och budget” vilket är en kombination av övergripande verksamhetsplan och budget.

Mer konkret kan kopplingen se ut som följer: Det har länge varit ett mål i strategin för hälsosamt åldrande att Nacka ska ha en träffpunkt i varje kommundel. Under 2022 hade äldrenämnden som mål att utifrån strategin genomföra detta (vilket också gjordes).

Strategin uppnås genom att äldreheten gör nulägesanalyser, prognoser och identifierar utmaningar inom fokusområdena samt genom att utbyta kunskaper och erfarenheter med andra kommuner såväl nationellt som internationellt.

Det bör betonas att det även finns andra kommuner som har motsvarande styrdokument. Härjedalens kommun har exempelvis en Äldreplan. Planen utgör grunden för planering och styrning för att förbättra kommunens äldreomsorg och möta framtidens behov av stöd till äldre personer. Planen har utgångspunkt i Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg för äldre personer.

4.3.3 Begränsat perspektiv

I intervjuer med tjänstepersoner på socialförvaltningen och andra förvaltningar i Huddinge kommun framkommer att äldreomsorgen redan har i uppdrag att arbeta med delar av den strategi Nacka tagit fram. Det kan röra hemtjänst och ledsagning med olika inriktningar och utförare, mötesplatser och dagverksamhet men också att erbjuda särskilda boenden med god kvalitet på många platser i kommunen. Äldreomsorgen ska även tillhandahålla lättillgänglig information om kommunens service- och omsorgsinsatser.

Gruppen äldre har stora olikheter och spänner över flera generationer vilket innebär att behov, krav och förväntningar är skiljaktiga inom många områden. Som en följd anser de intervjuade på socialförvaltningen att det viktiga för att kommunen ska bli äldrevänlig är att uppdraget inte bara blir en angelägenhet för äldreomsorgen. Alla delar av den kommunala verksamheten måste bidra med det de kan för att varje person under *hela* livet ska kunna vara en del av samhället utifrån sina egna förutsättningar.

4.4 Oavsett val av alternativ

I Göteborgs stad finns ett övergripande samarbete med AgeCap, Centrum för åldrande och hälsa som bedriver multidisciplinär forskning för ett gott och värdefullt åldrande.⁷

Huddinge, som har samverkansavtal med både Södertörns högskola och Karolinska Institutet, borde undersöka intresset för samarbeten och forskning kring arbetet med att utveckla kommunen som äldrevänlig. Eventuellt samarbete med akademierna bör inte vara avhängigt val av alternativ.

Samtliga kommuner som intervjuats har också trots omfattande medborgardialoger genom workshops, enkäter etc. noterat problem när representativitet för deltagare med olika socioekonomisk status och olika utländska bakgrunder ska säkras. Det är således en stor utmaning att utforma mätningarna för att kunna fånga upp alla kategorier äldre när kommunens äldrevänlighet ska bedömas, vilket måste beaktas i det fortsatta arbetet.

I redogörelserna ovan nämns uttryckligen att ett medlemskap i WHO: s nätverk kräver en dedikerad resurs, men det är också sannolikt att övriga två alternativ kan komma att behöva vissa resurser för att implementeras.

I alla intervjuer och modeller för att bli en mer äldrevänlig kommun betonas vikten av att de äldre deltar aktivt i arbetet och att deras synpunkter och erfarenheter inhämtas.

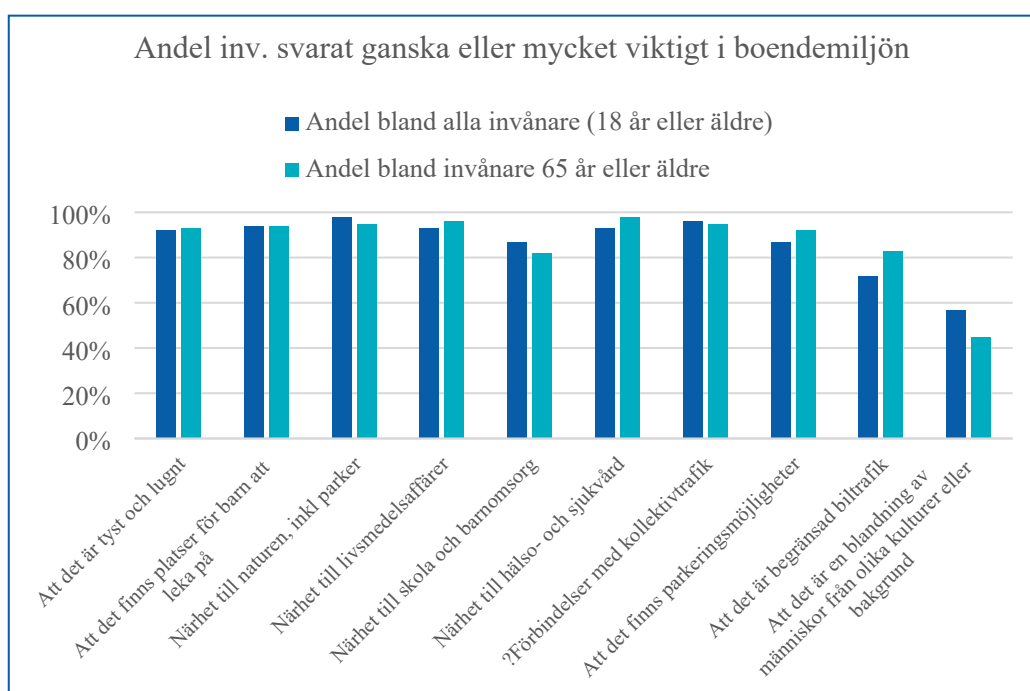
⁷ AgeCap är Sveriges största forskningscentrum för åldrande och hälsa och sorterar under Göteborgs universitet. Här finns drygt 170 forskare och forskningspersonal från 18 institutioner och sex fakulteter. Forskare kommer från närmare 25 olika discipliner med det gemensamma målet att öka äldre personers välbefinnande och delaktighet i samhället

Bilaga: Vad tycker de äldre om kommunen?

Varje år uppdrar Huddinge kommun åt SCB att göra en medborgarundersökning, vilket är en attitydundersökning för att mäta hur invånarna ser på sin kommun. Undersökningen ger bland annat svar på frågor om hur olika grupper i kommunen tycker att verksamheter, samhällsservice, klimat- och miljöarbete och underhåll av den offentliga miljön i kommunen fungerar.

Andel invånare som

- är ganska eller mycket nöjda med Huddinge som en plats att leva och bo på är så hög som 93 procent för de 65 år eller äldre att jämföras med 89 procent för samtliga Huddingebor över 18 år.
- är ganska eller mycket trygga i sitt bostadsområde när det är mörkt ute är något högre, 65 procent, bland gruppen äldre jämfört med samtliga Huddingebor över 18 år där den är 63 procent.
- är ganska eller mycket nöjda med hur kommunen sköter sina verksamheter är 76 procent för äldre och 77 procent för övrig.
- till viss del eller helt och hållet kan lita på andra människor är 45 procent för äldre men betydligt högre, 58 procent, för samtliga Huddingebor över 18 år.

Av svaren ovan framgår att nästan samtliga 65 år eller äldre anser närheten till hälso- och sjukvården vara ganska eller mycket viktig, liksom närheten till livsmedelsaffärer. Fler i gruppen äldre än i gruppen samtliga Huddingebor anser också att parkeringsmöjligheter och begränsad biltrafik är viktiga.

Störst skillnad mellan grupperna rör frågan om en blandning av människor från olika kulturer där inte ens hälften, 45 procent, av de äldre anser det ganska eller mycket viktigt.

Källor

Litteratur

Program för äldrevänlig kommun och handlingsplan, Uppsala kommun

Handlingsplan för en äldrevänlig stad, Gävle kommun

Vem är den äldre, nationells institutet för forskning om äldre och åldrande

PM och tjänsteutlåtagande medlemskap i WHO-nätverket äldrevänliga städer, Botkyrka kommun

Strategi för hälsosamt åldrande med beslutsunderlag, Nacka kommun

Hur möter vi den demografiska utvecklingens utmaningar? Nacka kommun

Handlingsplan för åldersvänliga, Göteborgs stad

Strategi och handlingsplan för äldrevänlig stad, Stockholm stad

Mål och budget, Huddinge kommun

Medborgarundersökning, Huddinge kommun

Beslutsunderlag rörande äldrevänlig kommun, Malmö kommun

Leva livet ut, SKR

Förebygga eller reparera, SKR

Framtidens äldreomsorg en nationell kvalitetsplan, socialdepartementet

Äldreplan, Härjedalens kommun

Hemsida: The WHO Age-friendly Cities Framework

Hemsida: Nordens välfärdscenter

Hemsida: Äldre i centrum. Forskning och åldrande

Hemsidor för relevanta statliga myndigheter och kommuner

Intervjuer

Ann-Christina Falck Brännström, verksamhetschef äldreomsorgen

Helena Reuterham, sektionschef stab och bistånd och förebyggande äldreomsorg

Eliz Lindström, kulturutvecklare

Sandra Dovärn, kommunstatistiker

Annica Åström, controller

Åsa Heribertsson, tf. biträdande kommundirektör

Albin Reinhardt, trainee SBA

Frida Svärd, kvalitetsutvecklare vård och omsorg Nacka

Emma Matsson, utvecklingsledare Åldersvänliga Göteborg

Ann-Charlotte Jansson, strateg social hållbarhet Gävle

Kenny Jansson, samordnare, äldrevänlig kommun Uppsala

Referensgrupp från pensionärsrådet

Birgitta Berg, PRO

Berit Westergren, SPF

Kaj Carlberg, PRO

Sven-Arne Wennerberg, SPF